

SZAKMAI ANYAGOK

Greza Ferenc: Bevezető gondolatok

a "Lelki egészség a vidéki Magyarországon" konferenciához

Magyar Mentálhigiénés Szövetség konferencia, 2003. március 8-9

Tisztelt Polgármester helyettes úr, Polgármester úr, Kedves Vendégeink, Hölgyeim és Uraim! A Magyar Mentálhigiénés Szövetség nevében tisztelettel és szeretettel köszöntöm Önöket konferenciánkon!

Szövetségünk évente két országos konferenciát rendez, az egyiket Március tizenötödike, a másikat pedig Október huszonharmadika tájékán. E két jeles dátumhoz való igazodással nem egyszerűen nemzeti ünnepeink, de az egész nemzet előtt is tisztelegni kívánunk, hiszen a mentálhigiéné területén való munkálkodást a kifejezés legteljesebb értelmében vett "köz"-szolgáltatnak tekintjük. Olyan tevékenységnek, amelynek célját és értelmét csak a szűkebb és tágabb közösségben való gondolkodás, a szűkebb és tágabb közösségekkel való együttműködés adhatja.

Mostani konferenciánk a "Lelki egészség a vidéki Magyarországon" címet viseli. E látszólag világos téma meghatározás mindhárom elemét szeretném kissé megvilágítani: mit is értünk "lelki egészséggel", "vidéki Magyarország", illetve Magyarország alatt?

Kezdjük talán azzal, hogy számunkra, és bizonyára még sokak számára, akik az emberi magatartás különböző, (individuális, csoport és közösségi) szintű megnyilvánulásaival, az emberi kapcsolatok rendszerével és jelenségeivel foglalkoznak, a "Magyarország" fogalom elsősorban nem földrajzi, politikai, vagy gazdasági, hanem és mindennek előtt egyfajta lelki közösséget, vagy legalább is egy ilyen lelki közösség iránti vágyat jelent. Magába foglalja a haza és annak legkülönbözőbb szellemi, lelki, tárgyi összetevőiről, alapvetően érzelmi viszonyulást. Egyebek mellett a család, a szülőhely, a táj, az anyanyelv iránti kötődést, valamint a nemzeti közösség múltja, jelene és a jövője iránti elköteleződést. A haza eme - lelki közösségi - fölfogása természetesen nem ismer határokat, a háromszéki székely gazdálkodó értékvilága és kultúrája éppen úgy beletartozik, mint a pozsonyi magyar pedagógusé, vagy a tengeren túli magyar nyugdíjasé. Ezért ma tulajdonképpen a vidéki magyarság mentálhigiénés állapotáról kellene tanácskoznunk, mégis, vizsgálódásunk körét mértéktartóan le kellett szűkítenünk, mivel - döntően hatalmi, politikai okokból - nincsenek részletes ismereteink a határon túli magyarság lelki egészségi állapotáról. Az erre irányuló kutatások ma még gyerekcipőben járnak, illetve erősen akadályozottak. Ebbe természetesen nem nyugodhatunk bele, ezért Szövetségünk tudatosan építi és erősíti kapcsolatait azokkal a határokon kívüli magyar szakmai műhelyekkel is, amelyek remélhetően hamarosan számot tudnak adni szűkebb pátriájuk helyzetéről.

Tovább boncolgatva témaválasztásunkat, hogyan is értelmezzük a konferenciánk címében előforduló "vidéki" jelzőt? A magyar nyelvben érdekes, sőt olykor bántó konnotációja van e szónak. A "vidéki" szó hordoz egyfajta - negatív identifikációs - elhatárolódást, másfelől pedig elhatárolást a fővárostól. E jelző bizonyos ellenérzületet is kifejezhet a vidék, illetve a főváros iránt, felsőbb- és kisebbségi érzéssel egyaránt párosulhat, - attól függően, hogy a fővárosban, vagy a vidéken élők használják e szót. A "vidék", "vidéki" fogalmakat általában is terheli a "periféria versus központ" antinómia. E hol rejtetten, hol nyilvánvalóan megjelenő jelentéstartalmak más országok főváros - vidék viszonylatában meglehetősen ismeretlenek. Nálunk viszont erőteljesen él e hagyomány, amelynek keletkezéstörténete önmagában is megérne egy külön konferenciát. A főváros - vidék megosztottság azonban nem egyszerűen társadalomtörténeti érdekesség, hatása a legkülönbözőbb mentálhigiénés problémák eloszlásában is tükröződik. A nemzeti közösség lelki egészsége iránt érdeklődők tehát óhatatlanul beleütköznek a vidéki léthelyzet epidemiológiai eszközökkel is jól körvonalazható problémáiba. Mert ahogyan ma Magyarországon az anyagi és kulturális javak eloszlása rendkívül egyenlőtlen, a mentálhigiénés problémák előfordulási gyakorisága ugyancsak nagy területi aránytalanságokat mutat.

Rátérve a "lelki egészség" fogalmára, mindenekelőtt azt kell világossá tennünk, hogy az alatt nem a betegség hiányát értjük. Tomcsányi szerint (1) a lelki egészség "pozitív életérzéssel járó belső folyamatgyensúly és ebből következő viselkedés, mellyel az egyén biztosítja belső stabilitását és a társadalomban elfoglalt megfelelő helyét szüntelen változások - nehézségek, zavarok, terhelések, sőt olykor szomatikus betegségek és fenyegetettség - közepette is." Szövetségünk lelki egészség felfogása bizonyos értelemben árnyaltabb és közösségibb természetű a vonatkozó külföldi szakirodalomban olvasható meghatározási kísérleteknél. Ennek alátámasztására három kiemelkedő hazai szerzőre is hivatkozhatunk. (Mindhármán tagjai a Magyar Mentálhigiénés Szövetségnek.) Buda Béla (2) a magyar lelki bajok történeti háttértényezői kapcsán nagy hangsúllyal szól a lelki egészségünk alapját jelentő önazonosságunk történetileg

meghatározott problémáiról. Idézem: "Önmagával csak akkor lehet azonos valaki, ha személyes múltját is fel tudja dolgozni, ha elhelyezi magát a családjában, a szülő- és testvérkapcsolatokban, a rokonsághoz való viszonyban, a családtörténetben és a társadalmi rétegben, valamint a régióban, amiben él. Itt tűnt fel egyfajta különlegesség a kárpát-medencei lét utolsó 80 évében. Sehol máshol nem kellett annyi embernek elfojtani ezt a családi, rokonsági azonosságát, sehol sem vette körül ezt annyi titkolózás, mint ebben a térben, és sehol sem változott, rotált annyit a társadalmi nyomás a családi múlttal kapcsolatosan, és így nem biztosította, hogy valamiképpen e traumából mindenki részesüljön. /.../ Talán nem túlzás hozzátenni a magyar gondok hosszú listájához a származás- és múltelfojtás jellegzetes dilemmája mellé a magyar azonosságtudat sajátos elfojtottságát és komplexusos jellegét: igazában nem merünk, és nem tudunk magyarok lenni. Nem tudjuk vállalni azt az érzelmi és eszmeszerkezetet, amely nemzeti és talán még inkább kisebbségi létünkben a sajátos gíroszkóp, helyzetmeghatározó rendszer, amelyre személyes identitásunk épül." (Idézet vége.) E gondolatmenettel összhangban utalunk Kézdi Balázs (3) professzor jelentős munkáira is, melyekben hangsúlyozza, hogy a mentálhigiénés problémák csak az adott közösség társadalmi, történeti összefüggés rendszerében értelmezhetőek, a különböző deviancia formák kultúra specifikusak, s mindez (mármint a magyar valóságban gyökerező devianciák) fölvetik a megelőzésükre és befolyásolásukra alkalmas magyar mentálhigiéné megteremtésének igényét. A lelki egészség fogalma kapcsán végül, de nem utolsósorban Kopp Mária professzor asszony átfogó kutatásaira is hivatkozhatunk (4), amelyek szoros összefüggést mutatnak a rossz egészségi, lelki egészségi állapot és az úgynevezett "társadalmi tőke" (a közösségen belüli szolidaritás, együttműködési készség és bizalom) alacsony szintje között. A lelki egészség fogalomértelmezése kapcsán tett rövid utalásaink is bizonyára jól indokolják, hogy konferenciánkra az orvosokon kívül miért kértünk előadást egyebek mellett építőművésztől, néprajzkutatótól is. Hiszen a lélek "egész"-ségét (különösen a közösség, a nemzet szintjein) a művész, az antropológus legalább olymértékben meg tudja ragadni, mint az orvos, a pszichológus. (E ponton jelentem be, hogy az előadásra ugyancsak fölkért Csoóri Sándor a mai közreműködést nem tudta vállalni, de bírjuk ígéretét, hogy egy későbbi rendezvényünkre esszét fog írni a nemzet lelki állapotáról.

Tisztelt Hallgatóság! Az elmondottak nyilván megvilágítják, miért is rendezzük vidéki helyszíneken, Vásárhelyen és Földeákon konferenciánkat. Tehát alföldi településeken, hiszen e nagyon jellegzetes magyar térségben, az Alföldön a népesség mentálhigiénés állapota még az egyébként szomorú vidéki viszonyokhoz képest is aggasztónak tekinthető. S hogy az Alföldön belül miért éppen Vásárhelyt és Földeákat választottuk? Egyrészt, mert a helyieknek köszönhetően biztosra vehettük az odaadó, zökkenőmentes szervezést és lebonyolítást, amelyet ezúton is szeretnék megköszönni Hódmezővásárhely és Földeák polgármestereinek, illetve munkatársaiknak. Másrészt Vásárhely különösen alkalmasnak tűnt arra, hogy színtere legyen annak, hogy a lelki egészség kérdéseit a közösség identitásának, önismeretének és önértékelésének tükrében elemezzük. Elég csak e fényűzően szép terem falain függő képekre pillantani, hogy megérezzük a biztos identitással és értékválasztással kapcsolatos kihívásokat. Az ősz, soha meg nem alkvó Kossuth Lajos és a kuruc generális, Bercsényi Miklós képei mellé akkor kerültek ide a császári pár portréi, amikor még százával éltek e városban az egykori 48-as honvédek. Akit a róluk készített fényképsorozattal az a Plohn József mester emelt a nemzeti emlékezet patheonjába, akit idős korában koncentrációs táborba deportáltak. De az a város is Vásárhely, ahol a hagyományos paraszti és az úgynevezett magas kultúra szinte páratlan szimbiózisban élt és él a mai napon is. Ahol a közutakat fúrató, festőművészeket eltartó gazdálkodó is valamiképpen értelmiséginek érezhette magát. Másfelől pedig a művész, az orvos, a tanár is megőrizte kötődését ahhoz a világhoz, amelyből indult. Ez az attitűd a piktúrában egyenesen iskolateremtő erejűvé vált, gondoljunk csak a legnagyobbakra: Tornyaira, Kohánra, Németh Józsefre, vagy Fejér Csabára. Persze nem csak Vásárhelynek, de minden egyes településnek megvan a maga sajátos kultúrája, arculata. Ám viszonylag kevés település lelkisége vált egyben metaforikus, szimbolikus üzenetté, sőt nemzetépítő programmá is. Márpedig Vásárhelyé ilyené formálódott Németh László művei által. "Csomorkány" nem csupán az ázsiai lustaság, az időtlenség, a különtség, másfelől pedig az európai műveltség és szellem sajátos elegye. Alkalmas színtere és példája lehet egy vonzó életprogramnak is, amelynek révén helyreállhat táj és ember, egyén és közösség, isten és ember megbillent harmóniája.

Erre ma, úgynevezett európai csatlakozásunk küszöbén, a globalizáció gazdasági és kulturális nyomása, az anyagi és szellemi erőforrások egyre aránytalanabb eloszlása korábban nagyobb szükségünk van, mint bármikor. Mindenekelőtt lelki egészségünk érdekében. Itt, Vásárhelyen ki mástól is kölcsönözhetnénk útravaló gondolatot konferenciánkhoz, mint Németh Lászlótól. Idézem: "Az emberhez méltó kérdés nem az, hogy milyen gazdasági rendszerben éljünk, hanem hogy milyenek legyünk, s a sokféle tervből /.../ végül mégis csak az fogja megragadni az emberiség képzeletét, ami ebben az alkotó dűhben a leggazdagabb emberiséget mutatja neki. Megújódott népek másolt intézkedései - közigazgatási reformok a lelkek reformja nélkül: visszájukra sülnék el."

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

Jegyzetek

Tomcsányi T. - N. Tóth Zs.: Humán segítő foglalkozásúak posztgraduális mentálhigiénés képzése. Magyar Felsőoktatás. 1995. 7. pp. 31 - 34.

Buda B.: A magyar azonosságtudat dilemmái. In: Mentálhigiéné. Animula, 1994. pp. 115.

Kézdi B.: A mentálhigiéné paradigmáiról. Kézirat.

Németh László: Sorskérdések.